

תמונת מצב:

עובדות מבקשות מקלט בעולם העבודה הישראלי

כתיבה: נועה קאופמן
תחקיר ותרגום: דוויט דמוז
עריכה: רוני ליבנה, חדווה ישכר, נועה בורשטיין

הקדמה

נכון לסוף שנת 2014, במדינת ישראל מתגוררים קרוב לארבעים וחמישה אלף מבקשי מקלט, כאשר למעלה מ- 90% מהם מגיעים מאריתריאה וסודאן. נשים מבקשות מקלט מהוות כ-14% מקבוצה זו. אלו נשים אשר נדחקות לשוליים לא רק בשל מעמדן ולאומיותן, אלא גם בשל מינן.

נציבות האו"ם לפליטים (להלן "הנציבות") שמה דגש מיוחד על נשים פליטות ומזהה בהן קבוצה פגיעה¹. הנציבות מדווחת כי עוד במדינות המוצא נשים וילדות חשופות יותר מגברים לאונס, התעללות מינית, הידבקות במחלות-מין ועוד. לעיתים רבות היציאה ממדינת המוצא והדרך למדינה הקולטת נעשות באופן לא-חוקי, בדרכים מסוכנות ומתווכת על-ידי גורמי פשיעה. לא פעם, לאורך תהליך הבריחה ממדינת המוצא, נשים נאנסות כפרקטיקה המגלמת "תשלום נוסף" עבור המבריחים.

גם במדינה הקולטת, נשים מבקשות מקלט עשויות למצוא עצמן במצב זר להן בו הן נדרשות לתפקד כראש משק הבית ולפרנס לבדן את עצמן ואת ילדיהן. בדוחות ובמחקרים השונים שמפרסמת הנציבות מושם דגש על נשים מהגרות המתגוררות בערים, כאשר אלו יתגוררו לרוב במקומות לא נאותים למגורים, צפופים ומלוכלכים, ההופכים אותן פגיעות אף יותר.

כמו כן, ממחקרי הנציבות עולה כי לא פעם נשים מבקשות מקלט עשויות להתדרדר למציאות חיים בה הן כ"אסירות בביתן", בשל החשש מגירוש או מעצר במדינה אליה ברחו, וכי הן מועדות לחיי עוני ועשויות להיתקל באלימות מינית מצד גורמים שעלולים לנצל את חולשתן החברתית, ביניהם בעלי הדירות שלהן, מעסיקיהן, גורמי אכיפה ועוד.

---

¹ UNHCR Handbook for the Protection of Women and Girls, January 2008

כעובדות, מבקשות מקלט המועסקות בישראל נוטות לקחת חלק בשוק העבודה השניוני, הכולל עבודה קבלנית המאופיינת בשכר נמוך ותנאים פוגעניים יותר בהשוואה לעובדות אחרות. 96% מתוך 359 העובדות אשר פנו לעמותת "קו לעובד" במהלך שנת 2014 בבקשת ליווי וייעוץ, עבדו בעבודות ניקיון בענפים שונים תמורת שכר שעתי, ו- 49.8% הועסקו באמצעות קבלני משנה.

נתונים אלו מצטרפים לאתגרים נוספים המאפיינים עבודת נשים ככלל, עמן מתמודדות נשים עובדות מקבוצות חברתיות אחרות, כגון ההשפעה של סטנדרטים ונורמות מגדר תרבותיות, הטרדות מיניות, הריון ואימהות ועוד.

בחינת נתוני עמותת "קו לעובד" מעלה בבירור כי ההפרה והחמורה מכולן של חוקי העבודה כלפי מבקשות מקלט עובדות הינה פיטורין במהלך ההריון. למרות שחוק עבודת נשים אוסר על פיטורי עובדת בהריון, נשים אלו מוצאות עצמן ללא מקור פרנסה תוך איבוד זכאותן לזכויות סוציאליות נוספות כגון דמי לידה ומענק אשפוז, דווקא בשעה בה הן זקוקות להן יותר מכל. קושי נוסף הוא הכיתוב המתנוסס על אשרת השהייה מסוג 2(א)5 בה מחזיקות מבקשות המקלט, המעיד כי "רשיון זמני זה אינו מהווה רישיון עבודה".

על אף הכתוב באשרה, לאור התחייבותה של מדינת ישראל בבג"ץ "קו לעובד" כי זו לא תאכוף את איסור ההעסקה כלפי מבקשי מקלט שטרם זומנו למתקן חולות, אין כיום מניעה חוקית להעסיק מבקשי מקלט. על אף התחייבות המדינה, מעסיקים רבים נרתעים מהכיתוב באשרה ובוחרים שלא להעסיק מבקשי מקלט בשל החשש מסנקציות בגין העסקה שלא כדין.²

---

² למידע נוסף על פק-דין בג"ץ 6312\10, דו"ח קו לעובד "פליטים ועובדים" מתאריך 20.6.2013.

מ' היא מבקשת מקלט מאריתריאה, שנמלטה ממולדתה בשל השלטון הדיקטטורי. עם הגיעה לישראל פנתה מ' למשרד הפנים בבקשה להכיר בה כפליטה. בקשתה של מ' לא נבחנה, וכשאר מבקשי המקלט היא קיבלה אשרה עליה התנוסס הכיתוב "רשיון זמני זה אינו מהווה אשרת עבודה" מ' הצליחה למצוא עבודה במסעדה בעיר מגוריה, שם עבדה 10 שעות ביממה, 7 ימים בשבוע, ללא תשלום תמורת שעות נוספות או זכויות סוציאליות כגון דמי הבראה או חופשה. לאחר תשעה חודשי העסקה, גילתה מ' שהיא הרה והודיעה על כך לבעל המסעדה - מעסיקה. בתגובה, החליט המעסיק לפטר את מ' לאלתר, למרות שידע כי חוק עבודת נשים אוסר עליו לעשות כן.

גידול במספר מבקשות המקלט הפונות ל"קו לעובד" ופעילות העמותה להנגשת השירותים

לצד מגמה מדאיגה של עליה בהפרת זכויותיהן כעובדות, ניתן להבחין גם בעליה חדה במספר הנשים מבקשות המקלט אשר פונות לסיוע עמותת "קו לעובד" בשנים האחרונות, כאשר ההפרה העיקרית והבוטה מכולן של זכויותיהן כעובדות הינה פיטורים במהלך הריון. בשנת 2012 פנו לעמותה 15 נשים שסבלו מפיטורים לא חוקיים בהריון, בשנת 2013 המספר כמעט הוכפל ועמד על 26 נשים, ובשנת 2014 פנו 85 מבקשות מקלט אשר פוטרו במהלך הריון, נתון המדגיש את התפשטות המגמה.

על מנת להנגיש את שירותי עמותת "קו לעובד" (להלן "העמותה") לנשים מבקשות מקלט, הושק בשנת 2013 פרויקט שמטרתו להקל על הפניה לקבלת סיוע מהעמותה על ידי מבקשות מקלט ממרכז הארץ ומערי פריפריה בהן קיימים ריכוזי אוכלוסייה גבוהים של מבקשי מקלט. מטרת נוספות של הפרויקט הן להעלות את רמת מודעות האוכלוסייה לזכויותיהן כעובדות וכן למפות את הבעיות העיקריות איתן מתמודדות מבקשות מקלט עובדות בישראל.

במסגרת הפרויקט הודפסו אלפי דפי מידע על זכויות נשים בעבודה בחמש שפות: עברית, אנגלית, ערבית, טיגריניה וצרפתית, והופצו ברחבי הארץ, בעיקר במקומות מפגש לחברות הקהילה (חנויות, מרפאות, טיפות חלב ועוד). מבקשי המקלט מאריתריאה מהווים את קבוצת האוכלוסייה הגדולה ביותר בקרב מבקשי המקלט בישראל כיום, ומרבית חבריה דוברים את השפה הטיגרינית בלבד, עובדה המקשה על היכולת לתקשר עם הפונות לעמותה. לעומתן, מבקשות מקלט אשר הגיעו לישראל ממדינות אחרות כגון ניגריה, חוף השנהב וכד' לא נתקלות באותם הקשיים כיוון שמרביתן דוברות שפות נפוצות יותר כמו אנגלית או צרפתית, כך גם לגבי מבקשות המקלט מסודן הדוברות ערבית - שפה רשמית בישראל.

קשיי התקשורת עם מבקשות המקלט האריתראיות אשר פנו לסייע עמותת "קו לעובד" הובילו את העמותה לקליטת מתורגמן ואיש שטח בן הקהילה האריתראית, אשר מסייע בתרגום ותיווך של הפונים והפונות למשרדי העמותה, ואף מעביר סדנאות בנושא זכויות עובדים לחברי הקהילה.

בשיתוף פעולה עם 'מרכז לנשים אריתראיות', אשר הוקם על-ידי נשים מבקשות מקלט, קיימה עמותת "קו לעובד" מספר הרצאות וסדנאות לחברות הקהילה בנושא שמירת זכויותיהן בעבודה, וכן סייעה במעמד זה לעובדות שלא עלה בידן להגיע למשרדי העמותה במהלך שעות קבלת הקהל ונתקלו בבעיה מול מעסיקיהן. במהלך שעות הפעילות ב'מרכז לנשים אריתראיות', יכולות הנשים להשאיר את ילדיהן בהשגחת מתנדבים וכך להשתתף בהרצאות ולטפל בבעיותיהן בסביבה בטוחה.

מכאן, נראה כי ניתן להסביר את העלייה החדה במספר פניות מבקשות המקלט לעמותת "קו לעובד" במחצית הראשונה של 2014, לא רק בעלייה בפגיעה בזכויות נשים אלו בעבודה, אלא גם בפעילות העמותה להנגשת השירות אותו היא מציעה לעובדות אלו והפצת המידע.

סקר בקרב מבקשות מקלט - 2014

במהלך הפעילות השוטפת המבוצעת במשרדי העמותה ומחוצה להם עם נשים מבקשות מקלט, העבירה העמותה שאלון בקרב הפונות על מנת להבין טוב יותר את אופי עבודתן וחייהן בישראל.

השאלון כלל 41 שאלות בשלושה תחומים. הראשון הוא רקע כללי של המשיבה, השני - תנאי עבודתה והיכרותה את זכויותיה כעובדת בישראל, והאחרון - תנאי ועלות מחייתה בישראל. הראיונות נערכו על ידי עובדי ומתנדבי העמותה בשפות - אנגלית, צרפתית, ערבית וטיגריניה. על השאלון ענו 41 נשים ממדינות שונות.

מספר המשתתפות	מדינת המוצא
37	אריתריאה
1	אתיופיה
1	ניגריה
1	ניג'ר
1	מאוריטניה

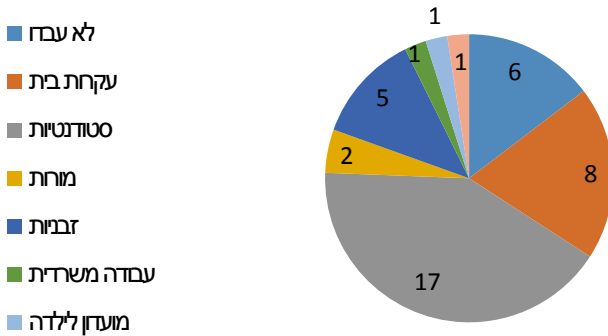
גילן הממוצע של המשיבות הוא 27, הצעירה ביותר בת 20 והמבוגרת ביותר בת 46. המשיבות התגוררו בישראל כ- 3.5 שנים בממוצע, הוותיקה ביותר מתגוררת בישראל מזה שבע שנים. רובן מחזיקות באשרת שהייה זהה לזו בה מחזיקים רובם המוחלט של מבקשי המקלט בישראל ($2(x)5$), שתי נשים בלבד מחזיקות באשרת עבודה מסוג ב/1. כל המשיבות מתגוררות באזור גוש-דן ודיווחו כי שמעו על עמותת קו לעובד מרשתות קהילתיות ופנו בעקבות מודעות גבוהה לזכויותיהן.

ניתוח תוצאות הסקר

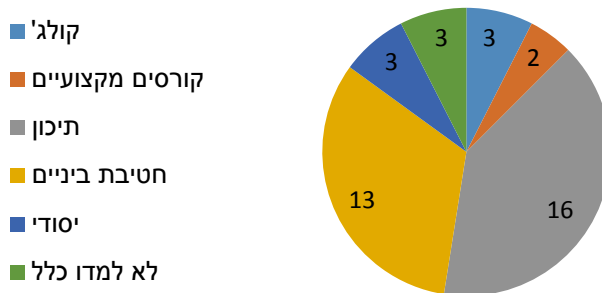
נתונים סטטיסטיים:

מאפייני הנשים המשתתפות בסקר שונים ומגוונים. חלקן נשואות ואימהות לילדים וחלקן רווקות, חלקן הגיעו מהעיר וחלקן מהכפר, חלקן בעלות השכלה גבוהה וחלקן לא למדו מעולם.

מקצוע במדינת המוצא

השכלה במדינת המוצא

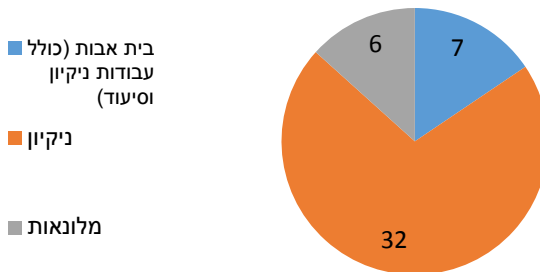
דפוסי העסקה:

כל הנשאלות דיווחו כי הועסקו בישראל בעבודות זמניות, למעט עובדת אחת המועסקת בעבודה קבועה מזה 6 שנים.

כל העובדות הועסקו בענף הניקיון לסוגיו השונים, בבתים פרטיים, במלונות, במשרדים, בתי אבות ובמסעדות. העסקתן של 35 מתוך 41 מהמשיבות הוסדרה דרך קבלני כח אדם.

העסקה קבלנית אינה מוגבלת לאוכלוסיית מבקשות המקלט כמובן, כאשר מאפייניה העיקריים הם עובדים מוחלשים ללא ביטחון תעסוקתי לצד שיטת העסקה המקלה על המעסיקים "מזמיני השרות" ומאפשרת להם פעמים רבות להתחמק מפיקוח על זכויות עובדיהם המועסקים בקבלנות. לפיכך, אין להתפלא שנשים במעמד שאינו יציב מטבעו מועסקות ברובן בצורת העסקה זו.³

ענף תעסוקה

³ למידע נוסף ראו דו"ח 'הקואליציה הארצית להעסקה ישירה' מתאריך 13.12.2012. <http://www.anu.org.il/fights/blog/101/3.htm>

כל העובדות הנשאלות ציינו כי הן משתכרות על בסיס שעתי. 78% דיווחו כי הן משתכרות שכר מינימום.⁴ חמש עובדות דיווחו כי הן משתכרות בין 24-27.7 ₪ לשעה, שתי נשים המועסקות בנקיון בתים פרטיים דיווחו כי הן משתכרות 35-40 ₪ לשעה ועובדת אחת, המועסקת בנקיון חדרי מדרגות בבתיים משותפים, דיווחה כי היא משתכרת מתחת לשכר המינימום, 20 ₪ לשעה בלבד.

העובדות הנשאלות דיווחו על יום עבודה בן 5-13 שעות (למעט עובדת אחת המתגוררת במקום עבודתה), כאשר ממוצע שעות העבודה של כלל המשתתפות בסקר הינו 9.1 שעות ביום. מספר ימי העבודה השבועיים נע בין 3-7, כאשר ממוצע הימים הכולל עומד על 5.7 ימי עבודה בשבוע.

29 נשאלות דיווחו כי קיבלו תלושי שכר באופן סדיר, 3 נשאלות קיבלו תלושי שכר עבור חלק מתקופת עבודתן, ו-7 נשאלות לא קיבלו תלושי שכר כלל.

נגישות לשרותי בריאות

בניגוד לתושבים ישראלים, מבקשי המקלט בישראל אינם מכוסים בביטוח בריאות ממלכתי ויכולים לקבל שרותי בריאות בהתנדבות מטעם ארגונים ועמותות, או באמצעות הסדרת ביטוח בריאות פרטי. הסדרת ביטוח רפואי פרטי לעובדים זרים ככלל הינה חובה המוטלת על המעסיקים מתוקף "חוק עובדים זרים". משמעות הדבר היא שמאות אלפי שקלים בשנה, הן של מהגרי עבודה ומעסיקיהם והן של מבקשי מקלט ומעסיקיהם, עוברים לידי חברות ביטוח פרטיות, ולא מגיעים לקופה הציבורית בניגוד למס הבריאות שמשלם העובד הישראלי.

---

⁴ נכון לעת עריכת המחקר שכר המינימום הינו 23.12 ₪.

הפרטת שרותי הבריאות לעובדים יוצרת בעיות רבות בנגישות לבריאות של האוכלוסייה הזרה בישראל, ומעלה סוגיות אתיות נרחבות אשר קצרה יריעה זו מלפרטן⁵. לשאלה האם הסדיר המעסיק ביטוח בריאות פרטי עבורן כעובדות, השיבו "כן" רק 63% מן המשתתפות בסקר (26 נשים).

7 נשאלות השיבו כי הן מבוטחות אולם חוו בעיות בנושא (לא בוטחו במשך כל תקופת עבודתן, לא זכו לקבל טיפול בשעת הצורך וכו'). 7 נשאלות נוספות השיבו כי לא בוטחו כלל ונשאלת אחת השיבה כי איננה יודעת אם המעסיק הסדיר עבורה ביטוח כחוק.

קשיי השתלבות בשוק העבודה

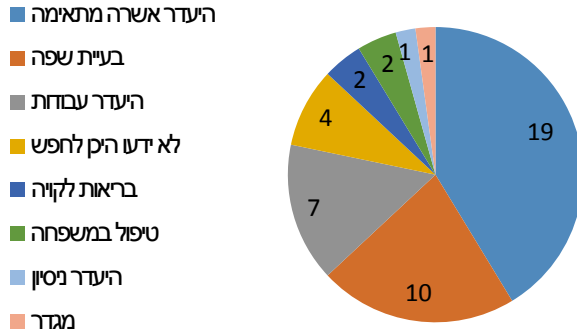
בראייה כוללת, מבקשי המקלט בישראל חווים קשיים בהשתלבות בשוק העבודה. קשיים אלו נובעים הן מסיבות אינהרנטיות לקהילה כגון היעדר היכולת לתקשר עם מעסיקים פוטנציאליים בשל קשיי שפה, מצב נפשי ו/או תפקודי של קורבנות עינויים וכו'. ישנן סיבות הנוגעות למוכנותה של החברה הישראלית לשלב מבקשי מקלט בשוק עבודה, כמו גם קשיים בירוקרטיים נרחבים הנוגעים למשרד הפנים ורשות האוכלוסין, אשר מערימים קשיים על השתלבותם בשוק העבודה.

קשיים אלו לא פסחו גם על נשים מבקשות מקלט בדרכן למצוא תעסוקה ופרנסה בישראל. כאשר נשאלו המשתתפות בסקר מהם המכשולים העיקריים אשר לדעתן מקשים עליהן למצוא עבודה בישראל, הציגו מבקשות המקלט שלל תשובות אפשריות.

---

⁵ למידע נוסף ראו דו"ח מרכז המידע והמחקר של הכנסת בנושא 'ביטוח רפואי לזרים העובדים בישראל (מעקב)' מתאריך 2.11.11

קשיים במציאת עבודה

19 נשאלות השיבו כי סוג האשרה בה הן מחזיקות היא אחת מהבעיות המקשות עליהן, 10 נשאלות הזכירו את בעיות השפה כמוקד לאי השתלבות, 7 משתתפות השיבו כי שוק העבודה רווי, כי אין מספיק עבודות ויש דורשים רבים, ולצד זאת נשאלת נוספת טענה כי הקושי שחוותה נבע דווקא מחוסר ניסיון. 4 משתתפות השיבו כי כלל לא היו מודעות לדרכים השונות לחיפוש עבודה בישראל ועל כן התקשו מאוד להשיגה. 2 נשאלות טענו שהקשיים שחוו בתחום נבעו ממצב בריאותן הרעוע ו-2 משתתפות נוספות קבעו כי בשל היותן אמהות המטפלות בילדים התקשו למצוא עבודה. רק נשאלת אחת ציינה כי עובדת היותה אישה הקשתה עליה למצוא עבודה בישראל.⁶

⁶ סך התשובות גבוה מסך הנשאלות כיוון שחלק מן הנשים ציינו מספר גורמים מקשים.

היעדר מסגרת חוקית להעסקת מבקשי מקלט

כאשר נשאלו המשתתפות בסקר לגבי זכותן החוקית לעבוד בישראל, רובן לא השיבו באופן החלטי. 27 נשאלות השיבו כי להבנתן חל עליהן איסור לעבוד בישראל כמשתקף מן הכיתוב על האשרה בה הן מחזיקות, או כיוון שכך נאמר להן על-ידי מעסיקיהן. 12 נשאלות השיבו כי הן רשאיות לעבוד, ביניהן נשאלת בעלת אישור עבודה. ארבע נשאלות טענו כי אינן יודעות אם מותר להן לעבוד או לא וחמש השיבו כי חשבו שחל עליהן איסור לעבוד, אך הן קיבלו מידע מארגונים שונים שהן רשאיות לעשות זאת.

מעניין לציין כי אחת הנשים השיבה כי מותר לה לעבוד רק ב'**עבודות שמשלמים בהן מעט**'. תשובה זו מסכמת את מצבם של רוב מוחלט מבין מבקשי המקלט בישראל ואף מראה כיצד מעסיקים פוגעניים עשויים להרוויח ממנו.

מחד, על אשרת העבודה בה מחזיקים רוב מבקשי המקלט בישראל מצוין בבירור כי "רשיון זמני זה אינו מהווה רישיון עבודה", מנגד, התחייבה המדינה בפני בג"ץ כי לא תקנוס מעסיקים של מבקשי מקלט שלא זומנו למתקן חולות; רובם המכריע של מבקשי המקלט - כלומר עשרות אלפי אנשים.

לפיכך, בשל היעדר מסגרת חוקית המותאמת לפליטים ומבקשי מקלט, המצב הנוכחי מאפשר למעסיקים להתחמק מתשלום זכויות סוציאליות בתואנות שונות וללא כל התערבות מצד המדינה. מעסיקים רבים רואים במבקשי מקלט "עובדים שמחוץ לחוק" וקובעים באופן שרירותי אילו מדיני העבודה חלים עליהם ואילו לא.

דו"ח מבקר המדינה ממאי 2014,⁷ מצביע אף הוא על כך שהתחייבות המדינה שלא להטיל קנסות על מעסיקי מבקשי מקלט הינה חסם לפתרון מציאות קשה זו. הדו"ח מציין כי במקום להוות מוצא זמני עד לגיבוש מדיניות כוללת, התחייבות המדינה הפכה לנורמה שמכוחה מועסקים אלפי אנשים מזה קרוב לארבע שנים בעוד הרשויות מנציחות את אי-כיבוד החוק על ידי אי-אכיפתו.

בסעיף 2 לפרק העוסק בתעסוקת זרים ויכולתם להתקיים קבע המבקר כי:

"המדינה הציגה לבג"ץ הסדר [...] במועד סיום הביקורת [...] עדיין תלויה אפשרות הזרים להתקיים בכבוד ולטפק את צורכיהם המינימליים רק ביכולתם להשיג עבודה ששכר בצדה. זאת במסגרת של הסדר ארעי לפיו נמנעת המדינה מלפעול מול המעסיקים. כמו כן, בפתרון זה ככל שהוא מתמשך, יש אף משום פגיעה בעקרונות יסוד של שלטון החוק, שכן הוא יוצר מצב שבו הדין עמום ונסתר, והרשויות מנציחות שגרה של אי-כיבוד החוק על ידי אי-אכיפתו."

בסעיף 4 לדו"ח מבהיר המבקר כי התנהלות זו של המדינה אינה מבטיחה למבקשי המקלט קיום בכבוד:

"הסדר אי אכיפה על מעסיקים מיושם כבר כמה שנים באופן המערים קשיים שונים: רשות האוכלוסין נמנעה מלהבהיר ולפרסם לציבור את ההסדר; ומסמכים רשמיים שהונפקו לזרים נוסחו באופן מבלבל ומטעה. קיים חשש כי ביישום ההסדר האמור, על מגבלותיו, באופן מתמשך ולאורך שנים, יש כדי להוביל לפגיעה ביכולתם של חלק מהזרים ליהנות מביטחון סוציאלי ומרמת חיים נאותה [...] במצב הקיים נפגעת, במקרים מסוימים, יכולתם של זרים להיות מוגנים מרעב ולהתקיים קיום בסיסי בכבוד."

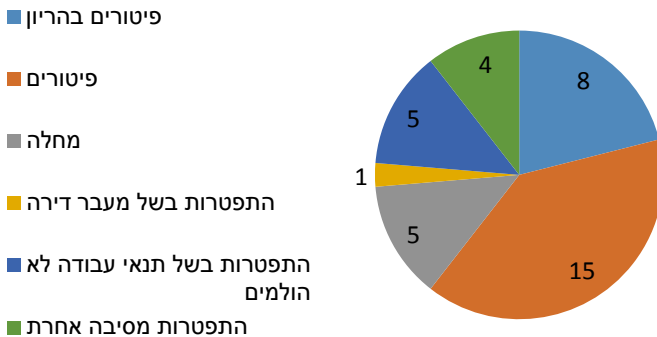
אכן, סקירת הסיבות לפנייתן של הנשאלות לעמותת "קו לעובד" חושפת תנאי העסקה פוגעניים הזולגים לעיתים להפרות מעולם הפלילים;

---

⁷ זרים שאינם בני הרחקה מישראל, דוח שנתי 64 לשנת 2013 ולחשבונות שנת הכספים 2012, 13/5/2014

18 נשאלות פנו לעמותה עקב אי-תשלום זכויות סוציאליות, 9 ביקשו סיוע בנושאים הנוגעים לפיצויי פיטורין, 5 טענו כי לא קיבלו שכר תמורת עבודתן, 6 נשאלות פנו לסיוע העמותה לאחר שפוטרו במהלך הריון ו-3 נשאלות פנו לסיוע במימוש זכויותיהן מהביטוח הלאומי לאחר לידה. אחת הנשאלות הגיעה לעמותה כיוון שלא קיבלה תלושי שכר ואחת פנתה בשל היעדר ביטוח רפואי⁸.

סיבות להפסקת עבודה

שכר נמוך מול חובות כספיים כבדים

רבות ממבקשות המקלט העובדות מתארות מציאות כלכלית קשה בה עליהן לעבוד "מסביב לשעון" בשכר נמוך ותנאים פוגעניים על מנת לפרנס את בני משפחתן. בנוסף, ישנן מבקשות מקלט הנאלצות לעבוד שעות ארוכות יותר ותחת תנאים קשים אף יותר בכדי להשיב חובות שנטלו בני משפחתן תמורת תשלום הכופר לשם הגעתן לישראל בבטחה.

⁸ סך התשובות גבוה מסך הנשאלות כי חלק מן הנשים ציינו מספר בעיות שהובילו לפנייתן.

רובה המוחץ של האוכלוסייה האריתראית בישראל, אשר מונה כיום כ- 35,000 איש, הגיעה לישראל החל משנת 2006, דרך הגבול עם מצרים, שלא דרך מעבר גבול מוסדר וללא אשרה. על מנת לחצות את גבולות ישראל, נעזרו מבקשי-המקלט במבריחים אשר להם רשתות הפרוסות בכל רחבי מזרח היבשת, ואת נציגיהם ניתן לפגוש במחנות הפליטים בסודן, אתיופיה, מצרים ואף באריתריאה עצמה. המבריחים מעבירים את מבקשי המקלט למחנות פליטים בחצי-האי סיני, שם הם שוהים עד לכניסתם לישראל. בתחילה נקבעו 'תעריפים' קבועים להברחות מסוג זה, אשר עמדו על כ- \$3,000-5000 לאדם. כאשר גדל מספר המבקשים להיכנס לישראל, החלו המבריחים לדרוש סכומים גבוהים יותר ובשנים האחרונות התשלום הנדרש על ידי חלק מכנופיות המבריחים עמד על למעלה מ-\$40,000 לאדם. בשביל לקבל סכומים אלו (אשר עבור רוב תושבי אריתריאה הם כמעט דמיוניים) המבריחים חוטפים את מבקשי המקלט, מענים אותם ודורשים מהם להתקשר לבני משפחותיהם ברחבי העולם ולהתחנן לתשלום כופר חייהם.⁹

מציאות זו, הנפוצה בקרב מבקשי המקלט שהגיעו לישראל מאריתריאה, משתקפת גם בנתוני סקר עמותת "קו לעובד". הסכום הממוצע ששילמו המשתתפות בסקר כדי להגיע לישראל עמד על \$3,962, ונע בין 1,000 ל 15,000 דולר.

27 נשאלות ציינו כי נדרשו להחזיר את כספי הכופר לקרוביהם וחבריהם, כאשר 5 מתוכן סיימו לשלם את חובן והשאר עודן משלמות סכומים של כ-600 דולר בחודש בממוצע.

בנוסף לחוב, כל אחת מהמשיבות תומכת בממוצע ב-1.3 אנשים מלבדה בישראל וב-4.5 אנשים בממוצע מחוץ לישראל, בדרכן כלל בני משפחה אשר נמצאים במדינת המוצא או מחוצה לה במחנות פליטים ברחבי אפריקה.

---

⁹ למידע נוסף על מחנות העינויים בסיני ראו דו"ח המוקד לפליטים ולמהגרים ורופאים לזכויות אדם ' עונו במדבר, נכלאו בישראל', אוקטובר 2012.

ניסיונו כעמותה מלמד כי כורח כלכלי מוביל לעיתים קרובות להשתלבות העובד והעובדת בשוק העבודה בכל מחיר, ובכלל זאת בעבודות מסוכנות ובתנאי העסקה פוגעניים. הדבר נפוץ בקרב מהגרי העבודה בענפים בהם נדרשים העובדים לשלם סכומים גבוהים על מנת לקבל אשרת עבודה בישראל ("דמי תיווך") ותכופות מועסקים בתנאי ניצול, בשעות רבות ללא תמורה, ללא הפסקות או זכויות סוציאליות, בתנאי מגורים מחפירים וללא ימי מנוחה. עובדים ועובדות אלו, אשר נאלצו ללוות סכומי כסף גבוהים במדינות המוצא, חיים בחשש כי אם יתלוננו יאבדו את אשרתם ויגורשו מישראל לפני שעלה בידם להחזיר את התשלום. מציאות זו סומנה על ידי ארגוני זכויות אדם כ"כבילה למעסיק" הלכה למעשה.¹⁰

בדומה לכך, פגשו אנשי צוות "קו לעובד" מבקשי מקלט שעם הגיעם לישראל עבדו בתנאים פוגעניים בעבודות מפרכות רק על מנת להשיב למשפחתם את הסכומים הגבוהים ששילמו תמורת שחרורם ממחנות העינויים. למרות שחלקם יכלו להיעזר בעמותה לקבלת סיוע משפטי ואף מגורים במקלט ייעודי לקורבנות סחר ועבדות, הודו העובדים כי הם מוכנים לוותר על הסיוע ולהשלים עם עבודה בתנאי ניצול ובלבד שיוכלו להשיב את חובם הכספי הגדול. באשר לנשים מבקשות מקלט המצב עשוי להיות קשה עוד יותר; מעדויות שנאספו בארגוני הסיוע הפסיכו-סוציאלי עולה שחלק מן הנשים "נפדו" בידי גברים מן הקהילה, אולם לאחר הגיען לישראל הן נדרשו להעניק "תמורה מינית" בנוסף ל"כופר" ששולם לשם שחרורן.

---

¹⁰ עוד על תופעת גביית דמי התיווך בסיעוד ראו דו"ח קו לעובד "כסף שחור - עבודה שחורה" מתאריך 25.2.2014

סיכום

עדויות מבקשות המקלט המועסקות בישראל, כפי שמשתקפות בסקר שקיימה עמותת "קו לעובד", הינן דומות או זהות למצבן של מיליוני נשים פליטות ברחבי העולם, אשר חשופות לסכנות ולניצול בשל מעמדן הנמוך בחברה. בדו"ח זה ביקשנו להתמקד בנושא התעסוקה אשר מהווה מקור יחיד לפרנסתן של אותן נשים ובני משפחתן, ללא כל תמיכה מהמדינה. התמונה העולה מן הסקר הינה של נשים המועסקות בעבודות הקרויות בספרות המקצועית שלוש המ"מים; עבודות מפרכות, מסוכנות ומלוכלכות, זאת ללא קשר לרמת השכלתן וניסיוןן המקצועי במדינת המוצא.

השכר הנמוך אותו משתכרות העובדות נועד כולו לכסות חובות ולתמוך בבני משפחתן - בישראל או מחוצה לה. זאת בנוסף לחוויות הגירה קשות ואף טראומטיות שעוברות רבות מן הנשים בדרכן למדינת המקלט, החל ממדינת המוצא, דרך מסע הבריחה ועד הגעתן לישראל.

עמותת "קו לעובד", לצד ארגוני זכויות אדם נוספים, קוראת למדינת ישראל לכבד את האמנות הנוגעות לזכויות נשים ולזכויות מבקשי מקלט, ולהבטיח כי נשים אלו יטופלו ברגישות מיוחדת בהתאם למעמדן.

יש להעניק למבקשות המקלט אשרת עבודה ונגישות לשירותים סוציאליים כל עוד אינן יכולות לשוב למולדתן, על מנת להבטיח כי זכויותיהן וביטחונן יישמרו הן במקומות עבודתן בפרט והן במהלך חייהן בישראל בכלל. על המדינה לדאוג לכך תוך שימת דגש על מניעת מצב בו העסקתן הופכת למקור נוסף של ניצול ושיעבוד.

קו לעובד הינה עמותה ללא כוונת רווח, שמטרתה להגן על זכויות העובדים המקופחים ביותר במשק הישראלי. מאז הקמתה בשנת 1991, מסייעת עמותת קו לעובד לעובדות ולעובדים אזרחי ישראל, למהגרי ולמהגרות עבודה, לעובדות ולעובדים פלסטינים מהשטחים הכבושים, לפליטים, למבקשי מקלט ולקורבנות סחר בבני אדם למצות את זכויותיהם. כמו כן, העמותה פועלת לשינוי חקיקה והעלאת המודעות הציבורית לזכויות עובדים.

העמותה מפעילה שלושה סניפים, בשניים מהם מתקיימת קבלת קהל של פליטים ומבקשי מקלט - בחיפה ובתל אביב.

העמותה מופעלת על ידי 25 אנשי צוות ולמעלה מ-100 מתנדבים העוסקים במתן סיוע פרטני, פעילות משפטית, איסוף מידע, ותיעוד שוק העבודה מנקודת מבטם של העובדים החלשים. הטיפול הממוקד בתלונות פרטניות, יחד עם המידע המתקבל מן הפונים באמצעות הדוא"ל, אתר האינטרנט, הטלפון ועמוד הפייסבוק, מאפשרים לנו למפות תופעות של ניצול ושל הפרות חוק שיטתיות, תוך זיכוי המנגנונים המאפשרים את קיפוחם של עובדים ועובדות מוחלשים.

משרדינו:

תל אביב	נחלת בנימין 75	טל' 03-6883766	פקס: 03-6883537
חיפה	הרצל 18 קומה ב' חדר 224	טל' 04-8643350	פקס: 04-8644238
נצרת	מרכז הבשורה, אזור המעיין	טל' 04-6082228	פקס: 04-6082228-153
אתר:	www.kavlaoved.org.il	דוא"ל:	email@kavlaoved.org.il